

ומתוקים מדבש

סוגיות בהלכה מבוארים ומורחבים כלשון לימודים השווה לכל נפש
נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת תולדות - גליון מס' 30

פסקי הלכה בעניין הסכם ושותפות 'יששכר וזבולון'

כיון שבפרשה זו איתא מעשה מכירת הבכורה שהיא מכירת 'מצוה', וכבר האריכו האחרונים ב'קניין' זה. גם מבואר בספרים (עיי' בחתם סופר - בתורת משה על הפסוק 'שני גיים בבטנך' ועוד) שחיה אמור להיות כעין הסכם 'יששכר וזבולון' בין יעקב לעשיו, מצאתי לנכון לצרף תשובה זו שכתבתי בעת האחרונה שעוסקת בנושא זה.

לכבוד ידידי עוז הנדיב הדגול הרב ר' ..... הי"ו, המחזיק תורה בכל כוחו והונו, ומפורסם בעולם התורה והחסידות שהקב"ה זיכה אותו להיות אחד מתומכי התורה ומסודותיה בכל אתר ואתר, אשרי חלקו. כהמשך לשיחתנו - מצאתי לנכון ללבן באופן קצר ובהיר את פרטי דיני הסכם 'יששכר וזבולון'. וכעת שולח אני אליכם את מה שעלה בידי בעזהש"ת.

הקדמה כללית

א) יש לעיין בענין זה של הסכם 'יששכר וזבולון', אם צריכים הצדדים להתנות ולעשות שותפות ממש, או שדי בכך שהעוסק לפרנסתו מחזיק את הלומד תורה מבלי להתנות. ואם כצד הראשון שצריך שותפות ו'הסכם', יש לעיין מה מוסיפה עשיית שותפות זו, והרי תמיד כשמייעים לחבר לעשות מצוה איתא במשנה (מכות ה:) שהנטפל לעושי מצוה שכרו כעושה מצוה, והגורם למצוה שכרו כאילו עשה מצוה בעצמו, וא"כ למה צריך לעשות התנאי, ומה נתחדש בעשיית שותפות זו של 'יששכר וזבולון'. וכפי שמצינו לכאורה אצל גנים ג"כ, שמחמת שעזירות לבעליהן וילדיהן יש להן חלק בתורה שלהם, ולא מצינו שצריכים לעשות הסכם, וצ"ע.

ב) עוד יש לחקור, האם עיקר ההסכם הוא לטובת הנתמך הלומד, דהיינו לתת לו את הכסף באופן מסודר ובהתחייבות בהסכם, אמנם כלפי התומך זה אותו דבר גם בלי ההסכם, כי הרי אפשר להחזיק תורה מבלי ההסכם ג"כ, או שיש בשותפות שינוי ג"כ כלפי התומך ובחלק שיש לו בתורה של הלומד, דהיינו שיש דבר שנתחדש כלפי החלק בתורה שלו, ויש לו יותר מאילו היה 'רק' מחזיק תורה בלי ההסכם.

ג) עוד יש לעיין האם על שותפות זו חלים גדרי הקניינים - דהיינו דיני 'חושן משפט', או שהוא יותר שייך לדיני 'צדקה' הרגילים - גדרים של 'ורה דעה', רק שצריכים לעשות שותפות והסכם ביניהם, משא"כ בשאר צדקה, וצ"ע א"כ מאי שנא הסכם זה משאר צדקה. והנפק"מ שאם אין זה קשור לצדקה, א"כ אין בזה דיני קדימה, וגם אפשר לתת יותר מחומש וכו'.

ד) עוד יש לעיין ולחקור עוד, האם נאמר שותפות זו 'רק' כלפי תלמוד תורה, או גם בשאר מצוות, ואם מצינו את זה רק לענין תורה, יש לעיין מה ההבדל בין תורה לשאר מצוות.

ה) עוד יש לעיין, האם שכרו של הלומד יגרע מזה שעשה שותפות זו, והאם מותר לעשות זאת לכתחילה, או שהוא הסכם שעושים רק בדיעבד כאשר אי אפשר ללמוד בלי זה.

ו) עוד יש לעיין ולחקור האם בהסכם זה בהכרח לחלק הן את הריווח שמרוויח התומך והן את שכר הלימוד 'שזה בשוה' - דהיינו 'חמישים חמישים', או שאפשר לחלק את זה בפחות, וגם לא באופן של 'שזה בשוה'.

ז) עוד יש לעיין אם הלומד צריך להיות עני, שמבלי העזרה של הנדיב לא היה לומד, או שאפשר לעשות הסכם זה אפילו אם הת"ח עשיר וכו'.

הקדמת יסוד גדול בכל נושא זה

כל נושא זה תלוי ב'תוצאה' שהוא ה'שכר' בעולם הבא וכו'. ולפיכך יש הרבה יותר קושי לעמוד על עיקרן של דברים בסוגיא זו, מאשר בסוגיות אחרות. דהיינו שבכל קנין או במקח וממכר יש מעשה קנין שהוא 'הפעולה' שעושים, 'תוצאה' - דהיינו שהדבר שבו היה הקנין - נקנה לאחד מהצדדים, או שיש דינים אחרים

עם הדבר שנקנה עכשיו (כמו בקידושי אשה וכו'), משא"כ בשותפות זו. ועל אף שמגיע כסף מאחד הצדדים לזולתו וכו', אמנם הוא עבור דבר שאין בו 'ממש', וגם, 'רק' הקב"ה יודע איך 'באמת' נתנית השכר 'פועלת'. ואם כן, כל התוצאה של קנין זה תלוי בדבר שהוא שייך לעולם הבא.

והגם שיש לנו הרבה מצוות וכמו תפילין וציצית וסוכה וכו', וכל המצוות שאנו עושים עיקר 'שכרם' תלוי 'רק' בעולם הבא, אמנם כאשר עושים את המצוות - אין מתעסקים בפועל וגם אין נפק"מ הלכתית שתלוי בשכר העוה"ב. אלא יש 'דיני' המצוה שגדרם ברור מאד מה הם, ואינם תלויים בדברים שאין לנו 'שום' תפיסה בהם - דהיינו השכר בעוה"ב. משא"כ בשותפות זו, שהדבר ה'נקנה' הוא שכר. ודברים פשוטים הם. ורק חשבתי שחשוב להזכיר זאת כיון שראיתי הרבה שכתבו בנושא זה, ולא ראיתי שהעירו כן 'במפורש'.

וא"כ מוסר אני כאן מודעה רבה, שעל אף שעסקתי בסוגיא זו במשך זמן, וראיתי את עיקר הדעות והשיטות בגמ' ראשונים ואחרונים וכו', אומר לך את האמת - שעדיין נשאר אני במצב של 'אין ולא רפיא בידיה' (עיי' גמ' שבת דף טז). בכל נושא זה. (ועיי' ברמב"ם הלכות תשובה פרק ח הלכה ז שכתב וז"ל: 'כבר הודיענו החכמים הראשונים שטובת העולם הבא אין כח באדם להשיגה על בוריה, ואין יודע גדלה ויפיה ועצמה אלא הקב"ה לכדו' וכו').

המקורות מחז"ל - יסודות הסוגיא

עיי' בגמ' (סוטה דף כא.) שאיתא, מאי 'בוז יבוזו לו' (בשיר השירים פרק ח פסוק ז כתיב: 'מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישתפוה, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו' - והקשתה הגמ' כאן, אם ייתן איש את כל הון ביתו באהבה, והכוונה היא לתורה, כי הגמ' לפני זה דרשה שעבירה מכבה מצוה אמנם לא מכבה תורה - וע"ז נאמר 'מים רבים' דהיינו העבירות לא יכולים לכבות תורה, וא"כ כאשר הגמ' כתבה כאן שאם יתן אדם הרבה כסף לתורה 'בוז יבוז לו', שהוא דבר שאינו טוב, ואין זה יתכן, וע"ז באה הגמ' להסביר, 'לא כשמעון אחי עזריה', דהיינו שהיה עזריה עוסק במסחר ומפרנס את שמעון אחיו שיוכל לעסוק בתורה, ובזכות זה נקרא שמעון שהיה תנא - על שם אחיו, 'שמעון אחי עזריה' (ועיי' עוד ברש"י וזחים ב.), ולא כרבי יוחנן דבי נשיאה, שהיה רבי יוחנן מתפרנס על ידי בית הגשיא, אלא כהלל ושבנא, שהלל ושבנא היו אחים, הלל עסק בתורה ושבנא עבד עיסקה, אך לא פירנס שבנא את אחיו הלל. ולאחר שלמד הלל תורה מבלי שיפרנסו אחיו, אמר - בוא ונשתתף יחד הן ברווח מהעסק שלי והן בשכר התורה שלך ונחלק את הכל בינינו, יצתה בת קול ואמרה 'אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו'. עיי"ש. ובמהרש"א (סוטה שם) הסביר שכפל הלשון של 'בוז יבוזו', בא לרמז לנו שלא נקרא הת"ח על שמו בעולם הזה (כמו שמעון אחי עזריה וכו' - דהיינו 'בוז'), וגם לא יהיה לו חלק בתורה שלו בעוה"ב (דהיינו 'בוז'). עיי"ש.

וברש"י על הפסוק בבראשית (פרק מט פסוק יג - וכן איתא בדומה לזה בבראשית רבה פרשה צט, ובויקרא רבה פרשה כח) איתא בזה"ל: 'שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה, והוא שאמר - שמח וזבולון בצאתך ויששכר באהליך, וזבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים'.

א. ובפרש"ה (יו"ד סימן רמו סעיף ג - על הא דכתב 'שמח וזבולון בצאתך ויששכר באהליך') כתב וז"ל: 'יש לפרש דרצונו לומר דבמזון אין שמחה והנאה כי אם בשעת הוצאתו, דקונה בעד מעות תאוות נפשו, אבל עניניו דיששכר דהיינו לימוד תורה והשגתה - שמחתו בעודו באוהל בלי הוצאה כלל'. עיי"ש.
ורואים מדבריו שדייק בזה שנאמר אצל זבולון שישמח 'בצאתך', משא"כ אצל יששכר כתוב 'באהליך', והסביר שהשמחה לאלו שעוסקים בתורה בתוך הבית מדרש וכו', ואינם צריכים לצאת כדי להשיג שמחה בצאתם לסחורה, משא"כ השמחה לאלו שיושבים ולומדים - הם כבר בעיצומה של שמחה בעת שעוסקים בתורה בתוך הבית מדרש וכו', ואינם צריכים לצאת כדי להשיג שמחה. וכל אברך שזוכה לשבת באוהלה של תורה צריך לדעת ולהרגיש כמה מאושר הוא, שכל היום הוא זוכה לעסוק 'בעיסקא' ו'ביזנס' הכי טוב בעוה"ז, אשריכם!
ב. ובירושלמי (סוטה פרק שביעי הלכה ד) דורש מהפסוק 'ארור אשר לא יקם את דברי התורה הזאת' - שהולך על אלו שאינם מחזיקים תורה, דהיינו שאינם נותנים מכספם לתלמידי חכמים, והמחזיק הוא בכלל 'ברוך אשר וכו', ושלעיתים לבוא שכר המחזיק יהיה שוה לשכר העוסקים בתורה, וע"ז נאמר 'עץ חיים היא למחזיקים בה' (עיי' בקרבן העדה שם). עיי"ש.

עיי"ש. וברש"י בפרשת דברים (פרק לג פסוק יח) איתא בזה"ל: 'זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה, לפיכך הקיים זבולון ליששכר שתורתו של יששכר ע"י זבולון היתה'. עיי"ש. ורואים מדברים אלו שהם עשו שותפות בפועל.

ויש לעיין מהו ההבדל בין יששכר וזבולון ודעימיה שיש שותפות ביניהם, לבין הלל ושכנא שעליהם נאמר 'בזו יבזו לו'.

ועיין ברבינו ירוחם (הובאו דבריו בבית יוסף - בבדק הבית יו"ד סימן רמו סעיף א) שכתב שהעוסק בתורה, קודם שיעסק יכול להתנות שיעסקו חבריו בסחורה ויטול חלק מלימודו, כמו יששכר וזבולון, אבל אחר שעסק כבר ונותן לו חלק בשביל ממון - אינו כלום, וזה ענין הלל ושכנא, ומסתברא שהעוסק אבד שכבר ביטל חלקו. עיי"ש.

ורואים מדבריו ג' דברים, א' שצריכים לעשות תנאי, השני שההבדל בין השותפות שמועילה לבין שותפות שאינה מועילה הוא אם עשו התנאי לפני או לאחר הלימוד, והשלישי הוא שאם עשו התנאי לאחר הלימוד - הגם שזה אינו מועיל, אמנם העוסק בתורה אבד שכבר ביטל חלקו. וצ"ע מדוע איבד העוסק חלקו.

דברי הטוש"ע ונו"כ בהנ"ל - חלוקת השכר והרווחת הממון

עיינן בסור (סימן רמו סעיף א) שכתב וז"ל: 'ומי שאי אפשר לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדת הזמן, יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו, כמו שדרשו חז"ל שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך'. עיי"ש. וברש"י (שם) וכן הביא בבית יוסף בבדק הבית בריש הסימן, ובבית יוסף בסוף הסימן) איתא וז"ל: 'ומי שאי אפשר לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים'. עיי"ש. וברמ"א (שם) וכן איתא בדרכי משה הארוך שם סעיף א עפ"י רבינו ירוחם) כתב וז"ל: 'ותחשב לו כאילו לומד בעצמו, ויכול אדם להתנות עם חבריו שהוא יעסק בתורה, והוא ימציא לו פרנסה, ויחלוק עמו בשכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלק בשביל ממון שיתן לו'. עיי"ש. וברמ"א (שם) הביא את סוף דברי רבינו ירוחם שאם עשה התנאי אחרי שכבר למד, שהעוסק אבד שכרו שכבר ביטל חלקו. עיי"ש.

ובש"י (שם ס"ב) איתא, 'ויחלוק עמו שכר - כלומר, שכר תורה ושכר מה שריוח זה יהיה בין שניהם ביחד'. עיי"ש.

וקצת משמע מדבריו שצריכים לחלוק את התורה והכסף 'שזה בשוה' - דהיינו 'חמישים חמישים'. אמנם אפשר שהש"ך רק בא לומר שכל מה שמוסכם ביניהם צריך להיות 'בשוה' - דהיינו שאפשר לחלק בפחות 'מחמישים אחוז', ולמשל רבע מהשכר של הלימוד, אמנם אם עושים זאת - גם ה'זבולון' אינו צריך לתת לו אלא רבע מהריווח שלו, ודו"ק. ועיין בספר קובץ מבית לוי (חלק יד ד"ס, וכן איתא בשו"ת שבת הליך חלק י סימן יג) שהביא מכתב **מבעל שבת הליך זצ"ל** שכתב שאפשר לחלק גם חלק מהתורה, ולתת לו כנגדו חלק מהפרנסה (וכן הביא שם בשם החיד"א). עיי"ש. ומשמע מדבריו שזה צריך להיות שוה בשוה, דהיינו שאם הגביר רוצה חצי מהתורה, צריך הוא לתת לו חצי מהרווחים שלו וכפי חשבון זה, וצ"ע.

דיוק בדברי השו"ע

היה אפשר לדיוק בדברי הטוש"ע שכתבו - 'ומי שאי אפשר לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדת הזמן, יספיק לאחרים הלומדים' וכו', ש'רק' באופן זה שייך כל הסכם זה ולא באופן אחר.

אמנם בפשוט יש לומר שאצלם יש 'חייב' לתת ולהחזיק את הלומדים, משא"כ בשאר אנשים שיכולים ללמוד בעצמם, שאין עליהם חיוב, אך אם רוצים לתמוך ולעשות ההסכם - ודאי שאפשר.

ואח"כ מצאתי בערוך השלחן (יו"ד סימן רמו סעיף ט - כהמשך לתנאי של יששכר וזבולון) שכתב וז"ל: 'ואל יאמר האדם כשלומד בעצמו - שוב איני צריך לתמוך ביד לומדי תורה, דאינו כן, דאדרבא כיון שהוא יודע כח התורה החיוב עליו יותר להיות מתמכין דאורייתא וכו'. עיי"ש.

מעלת הסכם 'יששכר וזבולון' - לעומת מחזיק תורה מבלי ההסכם

עיינן בגמ' (ברכות לד: - ובסנהדרין צט.) שאיתא שכל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח, ולמהנה ת"ח מנכסיו, אבל ת"ח עצמו עין לא ראתה אלוקים זולתך. עיי"ש.

והרבה אחרונים הקשו מגמ' זו, שרואים שהמחזיק תורה אינו כתלמיד חכם עצמו, כי הרי כתבה הגמ' 'ולמהנה ת"ח מנכסיו' - ואח"כ כתבה ת"ח עצמו, ויש לעיין מהו ההבדל. ומצאנו כמה דרכים באחרונים בזה.

עיינן בספר דברות משה (למרח רבי משה פיינשטיין זצ"ל - סנהדרין דף צט.) כתב וז"ל: 'פשוט שגם מי שהתנה עמו להיות שותפין, שהוא יששכר וזבולון, נמי עין לא ראתה, דכיוון דנחשב לו כלומד בעצמו, כדכתב הטור, הוא כלומד בעצמו ממש כפשוט הלשון - בלא גוזמאות, ולא מצינו כלל בספרי הפוסקים שיכתבו גוזמאות, אלא הוא ודאי פשוט שהטור והרמ"א והש"ך הוא כפשוטו, שגם השותף זבולון ג"כ הוא כיששכר הלומד תורה, ששכרו עין לא ראתה, ומה שא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן הוא רק למהנה לת"ח שעוזרו ומהנהו, כמשיא בתו לת"ח, וכמהנה ת"ח מנכסיו, שודאי הוא רק במקצת וכו', דהרי אף שהת"ח למד מצד שעזר לו, עכ"פ הוא רק 'גורם' לדבר הגדול דלימוד התורה, אבל עכ"פ לא

למד ממש וגם לא 'כממש' (וזה רק יהיה אם יש עשיית שותפות ביניהם לחלק את השכר). עיי"ש. ובשו"ת משיב דבר (להנצי"ב - חלק ג סימן יד) כתב שאע"פ שובכל המצוות מבואר במשנה (מכות ה:) דהנטפל לעושי מצוה שכרו כעושה מצוה, וא"כ הגורם למצוה שכרו כאילו עשה מצוה בעצמו, מ"מ במצוות תלמוד תורה אינו כן, דאינו זוכה ממש לדרגת הת"ח. ומוכח שבתלמוד תורה אין שכר המחזיק בלא תנאי שישכר וזבולון כתלמיד חכם עצמו, שהנה בגמ' (ברכות לד:) איתא שכל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח, ולמהנה ת"ח מנכסיו, אבל ת"ח עצמו עין לא ראתה אלוקים זולתך וכו'. ומבואר בזה דדרגת ת"ח גדולה הרבה מהמחזיקים בתורה (כי הרי הגמ' כבר מנתה המהנה ת"ח מנכסיו - ואח"כ כתבה ות"ח עצמו וכו'), ועל כרחך דבת"ח אין שכר ודרגת המחזיק כלומד עצמו, ורק כשעושים הסכם יששכר וזבולון שכר המחזיק שווה לת"ח. עיי"ש. ורואים מדבריהם שלמדו שהגמ' דיברה על החזקת תורה, אמנם בלי השותפות של יששכר וזבולון, ורק כאשר יש השותפות - שהיא שותפות שהוא נעשה 'ממש' כמותו, אזי נאמר עליו מעלת הת"ח, דהיינו 'עין לא ראתה'.

אמנם עיין בספר עץ פרי (לרבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל - אות יח) שכתב לתרץ וז"ל: 'והנה ביררנו דמי שמחזיק ידי לומדי תורה, שוה שכרו לשכר של הת"ח, דנחשב כאילו הוא בעצם לומד, וכמ"כ הטור ביו"ד ריש סימן רמו שאם מספיק לאחרים הלומדים תחשב לו כאילו הוא בעצמו לומד וכו'. ולכאורה יש להעיר מהא (ברכות לד, וסנהדרין דף צט) דאמרו שם כל הנביאים לא נתנבאו אלא וכו', ולעושה פרקמטיא לת"ח, ולמהנה ת"ח מנכסיו, אבל ת"ח עצמו כן, הרי דשכר הת"ח עצמו גדול יותר ממי שמהנהו מנכסיו, וזהו דלא כמו שנתבאר, ואפשר לחלק דהיינו דלא היה באפשרות ביד הת"ח לעסוק בתורה כלל, רק ע"י השתדלות של המחזיק בידו, ומספיק לו כל צרכיו, אז נחשב שכרם שוה בשוה, וכמו בהך דיששכר וזבולון וכו', אבל היכא דיש ביד הת"ח לעסוק בתורה בלא החזקת ידו, רק שעוזרו להרווחה בעלמא, בזה אמרו דשכר הת"ח מרובה ביותר משכר של מי שמהנהו מנכסיו ועושה לו פרקמטיא וכו'. עיי"ש.

ורואים מדבריו שלמד שהגמ' דיברה על החזקת תורה באופן שהת"ח היה יכול ללמוד בלי העזרה, אמנם באופן שלא היה אפשר להת"ח ללמוד מבלי העזרה, אזי ההוא שנותן את הכסף הוא 'ממש' כמו הת"ח. עוד רואים מדבריו שאם נותנים באופן זה (דהיינו שלא היה אפשר להת"ח ללמוד מבלי עזרתו), זהו בדיוק כמו יששכר וזבולון, ואין נפק"מ ביניהם (ממה שכתב 'אז נחשב שכרם שוה בשוה, וכמו בהך דיששכר וזבולון' - ממה שכתב 'וכמו בהך דיששכר וזבולון' - שאפילו בלי השותפות ממש, רק באופן שהספק של הנדיב מאפשר לתלמיד חכם ללמוד, אזי הוא נהיה ממש כמו הת"ח, ועליו נאמר 'עין לא ראתה' ודו"ק).

ועיין עוד בספר הערות (סוטה שם), שהביא ממרחק הגרי"ש זצ"ל שנראה פשוט מסביר. דכלל דשותפות דיששכר וזבולון הוא רק במסייעו במדה שבלא סיועו לא היה לומד אלא היה יוצא לעסק, אבל אם היה לומד גם בלא סיועו, ורק עכשיו הוא לומד, ויש לו יותר הרחבה בדמים, אין זה שותפות דיששכר וזבולון, אלא יש לזה דין של תמכין דאורייתא גרידא. עיי"ש.

ובליקוטי הגר"א והגר"ח (הובא בספר כתר ראש מהדו"ח סימן סד אות יח) הביא שפעם אחת בא אחד להתייעץ עם הגר"ח מוואלאזין זצ"ל על הסכם יששכר וזבולון (וכתב שם שהגביר היה כבר נותן כסף מכבד, אמנם עכשיו רצה לעשות שותפות ממש של יששכר וזבולון), וענה לו שישכר לעשות את זה וליתן לגביר חלק מתורתו, אך זאת יגיד לו, למה לו לבקש חלק מתורתו ולגרוע לו מחלקו, הרי בלאו זה היה לו שכר גדול כי הוא לא גרע מנשיה שאמרו חז"ל (ברכות יז.) הני נשי במאי זכיין וכו', וגם לא נגרע שום חלק מהאיש הלומד, אמנם חשוב לדעת שמזה השכר שיששכר לומד תורה מתוך הדחק, בזאת לא יהיה לזבולון חלק בזה, והיא הערה נפלאה. עיי"ש.

ורואים מדבריו שבה מחזיק את הלומד תורה מבלי ההסכם ג"כ יש זכות (ולכאורה אותו הזכות - כי אם לא - מה היה הסברא שלו שלא לעשות אותו, ודו"ק), ודומה לזכות הנשים בתורה, אמנם בהסכם של יששכר וזבולון הוא רק מגרע מהשכר, ואפילו אין יש הסכם - אין למחזיק תורה שום חלק ושכר על הלימוד תורה מתוך הדחק' והשכר שמקבל הלומד מחמת זה, אלא שיש לו חלק בתורה עצמה, ובלי השכר על התנאים שבו למד העוסק בתורה את התורה. וצ"ע מדבריו האם זה נאמר רק על לימוד תורה מתוך הדחק, או שגם על שאר הדברים שאינם קשורים לעצם לימוד התורה, דהיינו על העמילות וכו', ודו"ק.

(ועוד רואים מדבריו, שזה כן מגרע מהשכר של הלומד, עיין לקמן במה שכתבנו ע"ז).

וצ"ע בדבר זה, שאם יש לו אותו זכות כאלו היה עושה ההסכם, א"כ למה באמת צריך לעשות הסכם כזה, והרי זה רק מגרע משכר העוסק בתורה, ועיין לקמן במה שנידון יותר בנקודה זו.

הערה על הנ"ל

וחשבתי לומר בכל הנ"ל - דהיינו הדיוקים שדייקו גדולי ישראל מדברי הגמ' (בברכות ובסנהדרין - שמחלקים בין המחזיק תורה להת"ח עצמו שנאמר עליו 'עין לא ראתה') שהיה אפשר לומר ולחלק בפשוטות, והוא, שאפילו שמישהו מחזיק תורה - ואפילו בהסכם יששכר וזבולון, אמנם ודאי זה אינו כמו הת"ח עצמו, וכמו שהבאנו לעיל מהגר"ח מוואלאזין זצ"ל שכתב שאין לתמוך חלק בלימוד התורה מתוך הדחק, ולכאורה גם בשאר הדברים הצדדים כמו העמילות וכו'. וא"כ ע"ז נאמר ש'עין לא ראתה', שהגם שיש ביניהם שותפות, ואפילו כשמבלי החזקתו לא היה לומד, אמנם עם כל זאת הוא אינו כמו הת"ח.

אמנם כנראה שגדולים אלו לא רצו לומר דבר זה בגלל שבטור וכו' כתב בלשון 'ותחשב לו כאילו לומד בעצמו' (וכמו שבאמת כתבו בתוך דבריהם). אמנם אפשר לומר שזה שכתב הטור וכו' שנחשב לו 'כאילו לומד בעצמו', היינו כל התורה

ג. ועיין ברש"י (סוטה שם ד"ה הלל עסק בתורה) שכתב וז"ל: 'מתוך עוני רב'. עיי"ש. ויש שדייקו מדבריו שבא לומר ש'רק' בציוור זה, דהיינו של עוני רב וכדומה - אפשר לעשות ההסכם, דהיינו כשמבלי העזרה של הנותן כסף לא היה לומד היששכר.

שהחכם למד, אמנם לא 'באופן' שלמד - וכגון ה'מסירות נפש' והעמלות וכו'. ונראה לענ"ד שיש לחלק טובא בין ה'תוצאה' - דהיינו התורה שהייתה נלמדת, לבין 'הפעולה' - דהיינו הצורה והאופן שבו היא נלמדה, וא"כ שפיר כתב רק על הת"ח ש'עין לא ראתה', וגם זה שכתב הטור וכו' שהמחזיק תורה הוא 'ממש' כמו הת"ח אתי שפיר, ודו"ק.

עוד דיוקים בדברי השו"ע - השמטת הרמב"ם והשו"ע את דברי 'ההסכם'

עמדתי על דיוק נפלא בדברי השו"ע והרמ"א. שהמעייני בשו"ע יראה שלשנו הוא: 'ומי שאי אפשר לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים', עכ"ל המחבר. ובהגה הוסיף הרמ"א, 'ותחשב לו כאילו לומד בעצמו, (וא"כ) הוסיף הרמ"א ויכול אדם להתנות עם חבריו שהוא יעסוק בתורה, והוא ימציא לו פרנסה, ויחלוק עמו בשכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלק בשביל ממון שיתן לו'. עיי"ש.

והיה נראה מקופאי שיש שני נושאים בדברי השו"ע והרמ"א כאן, האחד הוא זה שדיבר עליו השלחן ערוך (ובתחלת דברי הרמ"א התייחס לזה) על מי שא"ל לו ללמוד ורוצה 'להחזיק תורה', ועל נקודה זו בא הרמ"א וכתב 'ותחשב לו כאלו לומד בעצמו'. וא"כ כתב הרמ"א והוסיף עוד, שאדם יכול להתנות עם חבריו (שהרי כתב אחרי זה 'ויכול אדם להתנות עם חבריו שהוא יעסוק בתורה, והוא ימציא לו פרנסה'), וע"ז כתב בסוף דבריו - 'ויחלוק עמו בשכר', דהיינו שהמחזיק תורה יחלוק עמו השכר, והלומד יחלוק אתו בהרווחות הממון (עיי' בש"ד שם) ודו"ק.

אמנם על הדרגה הראשונה של החזקת התורה (מבלי לעשות ההסכם - וכדמוכח בדיוק שלנו בדברי השו"ע והרמ"א) כבר כתב הרמ"א שנחשב לו כאלו לומד בעצמו, ומשמע שאפילו מבלי התנאי נחשב לו כאילו למד בעצמו - לכל דבר, ובא ההסכם רק להוסיף חלוקת שכר והממון 'שוה בשוה', ואמנם לפני זה היה שכר, אמנם התנאי בא לחלק את הכסף באופן שוה, וזה מאוד דומה לאיך שהגר"ח מוואלאצין זצ"ל (וגם ר' יצחק אלחנן) למד שאין כ"כ נפק"מ בין להחזיק תורה בלי השותפות, לבין החזקת התורה עם השותפות, והשותפות באה רק בנוגע לשכר וכו'.

וידוע אני שמקורו של המחבר והרמ"א (עיי' בבית יוסף תחילת הסימן ובסוף הסימן - ובדברי משה הארוך שם) הוא הרבינו ירוחם (והספרי וכו'), ושם כבר מובאר חילוק זה שכתבנו. אמנם מדברי המחבר והרמ"א עולה מפורש כמו שכתבנו.

אמנם איני יודע עד כמה אפשר לדייק בדברי המחבר והרמ"א - כאשר הם מביאים דין, ואינם מביאים זאת בדיוק כלשון מקור הדין, אם אפשר לדייק בדבריהם ובאופן שהביאו את הדין, כאילו שהם באים להוסיף ולהסביר איך שהם הבינו את המקור, וצריך עוד עיון בזה.

ואחר כ"ז מצאתי שבשו"ע הרב (הלכות ת"ת פרק ג הלכה י) כתב וז"ל: 'ושאר כל היום יעסוק במשא ומתן כדי שיוכל להחזיק ידי ת"ח שהם לומדי התורה יום ולילה, עד שיוודעים הלכותיה בטעמיהן על בוריה, ויהא נחשב לו כאלו למד כן ממש בעצמו, ותורתם נקרא על שמו', וכו'. עיי"ש. ולא הזכיר שום עניין של הסכם, אלא שזה מחזיק תורה, ודו"ק.

ואח"כ ראיתי שכבר הרגישו הפוסקים למה הרמב"ם וגם המחבר בשו"ע השמיטו דין זה של הסכם 'יששכר וזבולון'.

ואין לומר שהרמב"ם השמיט דין זה מחמת מש"כ (הלכות ת"ת פרק ג הלכה י - ועיי' עוד במש"כ הרמב"ם בנושא זה בפירוש המשניות בפרקי אבות פרק ד) וז"ל: 'כל המשיג לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי"ז מחלל את השם ומבזה את התורה, ונוטל חייו מן העוה"ב, לפי שאסור ליהנות בעוה"ז מדברי תורה' וכו'. עיי"ש. (ועיי' עוד בכסף משנה שם שהאריך מאוד בענין זה, ובב"ח ושו"ת י"ד סימן רמו ס"ק, ובביאור הלכה סימן רלא ד"ה בכל דרכיך דעהו, האריך מאוד בנושא זה, שדברי הרמב"ם לא נאמרו אם א"ל ללמוד בכלל מבלי סיוע מאחרים. עיי"ש. ובשו"ת אגרות משה י"ד חלק ה סימן קטז כתב שהמתחשדים לנהוג ע"פ דברי הרמב"ם, ולומר שצריך שינהא מיגיע כפיו ויקבע עתים לתורה בשעות הפנאי, ולא ילמד כל היום ככולל, ויקבל משם פרס לפרנסתו, הולכים הם אחר עצת היצר הרע שמסיתם שיפסיקו ללמוד תורה כראוי), כי כל הסכם 'יששכר וזבולון' לא שייך לכל מידון הנ"ל, כי זה לא חשיב כלל מתפרנס מן הצדקה, דהא יש לחלק טובא כי בשותפות זו גם הנותן מרויח, ובפשוט, ודו"ק. (ולולא דמסתפינא הייתי אומר שהטעם שהרמב"ם השמיט ענין זה הוא כיון שהם עניינים התלויים בין אדם לחברו בענייני שכר רוחני, דברים דקים ועדינים שאין ראוי להם מקומם בספר הלכה. ואין דברים אלו אלא להעיר, ועדיין צ"ע א.)

מהות ההסכם ואופן פעולתו

יש לעיין מחמת מה זוכה התומך - בתורתו של הלומד. ובפשוטו יש לומר שמחמת זה שהוא היה זה ש'גרם וסייע' ליששכר ללמוד עם כספו, ולפיכך יש לו חלק בתורה שלו.

אמנם מצאנו מחלוקת אם באמת יש לו 'חלק' בתורה שלו, או שכל הזכות שלו הוא בזה שהוא 'מחזיק תורה' - דהיינו שהוא גרם לו ללמוד, ובגלל גרמא זו של 'החזקת התורה' יש לו שכר, אמנם לא נעשה בזה שותף ממש בתורה שהוא למד, והיא זכות אחרת לגמרי, ודו"ק. וא"כ לפי צד זה שכל הזכות שלו בא מחמת שהוא מחזיק את התורה שלו (ולא נעשה שותף ממש), נמצא לכאורה שאין

שום מעלה לעשות את היששכר וזבולון, כי ממילא זהו אותו סוג 'שותפות' גם מבלי זה. וא"כ לפי דבריהם צריך לומר שכל דברי חז"ל שדיברו על שותפות זו של יששכר וזבולון, לא התכוונו לומר שזה 'כשותפות ממש' בשכר התורה שלו וכו', אלא שיש לו זכות להיות שותף איתו בזה שגרם לו ללמוד. וגם צריכים לומר שכל ההסכם בא לתת את הכסף ללומד בצורה מסודרת וב'התחייבות', כי כלפי התורם לא השתנה שום דבר מחמת ההסכם זה.

ולפי המבואר לעיל שהזכות היא בזה שגרם לו ללמוד, מובן יותר למה 'רק' לפני הלימוד אפשר להתנות (דא"כ - לא 'גרם' לו ללמוד). גם מובן לפי"ז דברי הפוסקים שכתבו שרק אם הוא לא היה לומד, או שזה נחשב כאילו הוא ההסכם, כי ההסכם צריך 'לחול' על משהו, דהיינו זה שהנותן כסף נתן לו את האפשרות ללמוד.

עוד יש לדון, שלפי הצד הראשון שיש לו חלק ושכר בתורה שלו ממש, ולא שכר של 'החזקת תורה' גרידא (אמנם לפי שתי הצדדים אפשר לומר שהשכר בא מחמת זה שהתומך היה זה שגרם לו ללמוד - ועיי' לעיל), האם יש לו חלק בשכר התורה שיש לו, והוא כאילו 'יונק' מהתורה שלו ואפילו משכרו, או שזה נחשב כאילו הוא בעצמו לומד תורה זאת, וברגע שהוא מחזיק אותו נחשב כאילו הוא לומד את מה שהיששכר לומד, וכעין חברותא שלומדים יחד, שכל אחד בפני עצמו לומד, ועניין השכר ללומד ועניין שכרו של המחזיק הם שתי דברים נפרדים, ודו"ק. (עוד יש לעיין, אם עוררים לאחר ללמוד, אמנם לא בנתינת כסף עצמו אלא בדרך אחרת, אם אפשר להתנות ביניהם ולעשות ההסכם 'יששכר וזבולון', וגם, באופן שהלומד מוותר על הכסף - האם עדיין מהני בזה. ובזה נראה שלכל הדעות לא מהני, כי לא גרם לו ללמוד ולא סייע לו בזה, שיהיה איזשהו 'חלק' בתורה שלו, ואין על מה 'לתפוס' הזכות וכו').

ועיין בשו"ת טוב טעם ודעת (להג"ר שלמה קלוגר זצ"ל - חלק א סימן ריז - ועיי' עוד בספרו נדרי דורוין קונטרס יוסף דעת סימן לו) שכתב וז"ל: 'ואף בלא מכירה נמי יש לזה חלק כמו זה כמו שאמרו חז"ל בפסוק עץ חיים היא למחזיקים בה'. עיי"ש.

ובשו"ת מהר"ם אלאשקר (הובא בדבריו ברע"א שם על השו"ע - סימן קא) הביא תשובה מרב האי גאון, אודות אדם שנתן כסף לחבירו כדי ששכר מצותיו יהיה לו, והשיב ע"ז רב האי גאון שדברים אלו דברי חבל, ואין יעלה על לב כי שכרו של זה של המעשים טובים שעשה יהיה לזה, היחשוב כי מתן שכרן של מצוות דבר שאפשר ליתן זה מתן שכרו לזה, אילו ידעו מה הוא השכר לא היה זה נותנו לזה ולא זה מקבלו מזה, אמנם ודאי מי שעוזר עסוקין בתורה במצוות להפנות ליבותם לעסוק בה יש לו שכר, והשכר שיש לו על פעולתו הוא, ומי שמשיא עצמו לקנות שכר חבירו בדמים או במתנה לבו הוא וכו'. עיי"ש.

וראיתי שדייקו בכונת רב האי גאון, 'והשכר שיש לו על פעולתו הוא' (ושם דיבר על ההסכם של יששכר וזבולון המבואר בגמ' סוטה), שכוונתו הוא שאינו נוטל שכר של הלומד, כיון דא"ל לקחת מצוה מאחר (וכמו שכתב שם הוא בעצמו), אלא שכרו הוא עצם המצוה שמחזיק ת"ח, אבל אינו נוטל שכר של חבירו (וצריך לומר שהוא למד שהגמ' וכל החז"ל שהביאו ענין שותפות זו - דיברו על זכות זו, דהיינו שמחזיק תורה, ולא על שותפות בשכר וכו').

ולכאורה זהו נגד המבואר בטוש"ע וכו' (כפי שהם למדו את הגמ' - עפ"י הראשונים שיש שותפות ממש), שיוכל אדם להתנות עם חבריו הת"ח שיפרנסו ויתחלקו בשכר בשביל הלימוד עצמו, ולא רק שיקבל שכר על זה שהוא גרם לו ללמוד וכו', אלא שיש לו חלק ממש בתורתו. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ו סימן ק) שהאריך בדבר והביא איך ללמוד את דברי רב האי גאון, ודן אם הוא חולק על דברי הטוש"ע. עיי"ש.

ובערוך השלחן (י"ד סימן רמו סעיף ח) כתב וז"ל: 'ופשוט דשכר עוה"ב אינה במכירה ובנתינה לאחרים, והנפש שעשתה היא תשיג שכרה ולא אחר, אך כשמתחילה משתתפים בהמצוה ממילא דעשו שניהם המצוה, כמו יששכר וזבולון, ושמעון אחי עזריה, ועל זה נאמר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר' וכו'. עיי"ש. ובשו"ת מנחת שלמה (להגרש"א זצ"ל - חלק ב סוף סימן צז) כתב וז"ל: 'והענין של יששכר וזבולון באופן שהתמיכה היא שגורמת לו להרבות בלמוד תורה וכו', אשר שניהם מרויחים היתב, כי גם שכרו של הלומד אינו נגרע בגלל זה, שזכות ללמוד התורה משותפת לשניהם באופן שוה, ונחשב כאילו הוא לומד בעצמו, והשכר הוא בשלמות לשניהם'. עיי"ש.

ומשמע מדבריהם כצד זה בחקירה שהבאנו לעיל, שזו היא 'שותפות' ולא 'רק' החזקת התורה, אמנם שותפות שזה נחשב כאילו הוא לומד בעצמו, ולא שהוא נהיה קשור ו'נטפל' 'לשכר' ולימוד זה של הלומד, וצ"ע.

ועיין עוד בשו"ת אבקת רוכל (להבית יוסף סימן ב). עיי"ש.

המהלך של בעל האגרות משה בהסכם 'יששכר וזבולון'

ידוע בעולם התורה שבעל האגרות משה מאוד האריך בנושא זה, וראיתי לנכון להביא כמה יסודות שיוצאים מתשובות הארוכה מאוד.

עיי' בשו"ת אגרות משה (י"ד חלק ד סימן לו), שכתב, וזה תוכ"ד: הרי שלימוד התורה כולה בכמותה ובאיכותה ובעמקוּתה הוא כמעט אי אפשר, אף לאנשים חכמים גדולים ביותר, אף בזמן חכמי התלמוד, ואף לדורות מנביאים ויהושע וזקנים לא היה כמעט לכולם שיוכל איש אחד ללמוד את כל התורה כולה - כשיצטרך גם לעבוד לפרנסתו בשדות וכרמים וכדומה, ואף שהם אנוסים מ"מ הא עכ"פ לא היה שייך ידיעת כל התורה באיש אחד, רק להצדיקים שבדור

ד. עיי' בספר עץ פרי (לרבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל - סימן לו) שכתב וז"ל: 'כי בכל רגע ורגע שמשתדלים בעסקיהן (דהיינו ה'זבולון'), מקיימין בזה בכל רגע מצות לימוד התורה - כמו הת"ח הלומדים והעוסקים בתורה ע"י החזקתם, אשר בכל תיבה ותיבה שהת"ח מוציאים בפייהם הם מקיימים מצות ת"ח'. עיי"ש. וכן איתא בפלא יועץ (ערוך חזק"ה ד"ה ואע"פ). עיי"ש. ובספר רוח חיים (להגר"ח מוואלאצין זצ"ל - אבות פרק ב משנה יב - וכן איתא בעוד אחרונים) איתא שאף שהמחזיק תורה יש לו חלק בלימוד התורה, אך יש חילוק בין הלומד לבין המחזיק תורה, שהלומד אין לו הפסק, כי גם לאחר מותו שפתותיו דובבות בקבר, משא"כ במחזיק לומדי תורה. עיי"ש. ה. ובגמ' (פסחים דף נג:) איתא שכל המטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר 'כי בצל החכמה בצל הכסף', דהיינו שבמחיצת החכמה ייכנס זה שמהנה תלמידי חכמים מכספו. עיי"ש.

שזתפות בשאר מצוות או 'רק' בתורה?

עיינ בשלטי גיבורים (ב"ק לב: מדפי הר"ף אות א בסוף דבריו) שכתב וז"ל: 'זלפי"ז יעלה יפה מה שכתבתי דאם יוכל למכור מצוות שלו, ויעלו לאיש הקונה, דהא יש להם ערך עשרה זהובים לאחר, מיהו נראה דווקא מועיל הקנין במצוה שעתידי לעשות, אבל לא במצוה שעשה'. ויש שרצו לדייק בדבריו שנאמרה שזתפות זו בשאר מצוות, ועיינ עוד בשו"ת טעם ודעת (להג"ר שלמה קלוגר - חלק א סימן ריז) שג"כ משמע מדבריו ששייכת שזתפות זו בשאר מצוות (ועיינ במה שהבאנו לעיל בזה ממנה"ם אלאשקר).

אמנם רבו האחרונים שאמרו שזהו דין מסוים בת"ת. וצ"ע מאי שנא הא מהא. ואפשר לומר עפ"י דברי האגרות משה (עיינ לעיל שהבאנו דבריו), שמחמת שתלמוד תורה הוא חיוב תמיד, וזו המצוה הגדולה ביותר, וגם קשה לכולם לזכות לדעת כל התורה כולה, לכן נתן לנו ה' מהלך זה של שזתפות. (אמנם זה מתאים יותר טוב עם הצד שהבאנו לעיל שזהו שזתפות ממש, ולא 'רק' שכן של מחזיק תורה, כי אם זה 'רק' שכן על 'החזקת התורה', אינו זוכה בתורה ממש, אלא שזו זכות של 'גרמא' - עצמאית, וכמו שהסברנו לעיל. ואולי תלוי הא בהא, שאם זה שכן של מחזיק תורה ולא שזתפות ממש, אולי אפשר"ל שזה ג"כ שייך אצל מצוות אחרות, ובאמת הג"ר שלמה קלוגר צ"ל סובר שזה שכן של 'מחזיק תורה' ולא שזתפות ממש בתורה הנלמדת, וזה מתאים היטב לשיטתו כאן, שזה כן שייך אצל שאר מצוות, וצריך עוד עיון בזה).

פסקי הלכות בענייני עשיית ההסכם בפועל

א) עיינ בשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק ד סימן לו) שכתב, אף לדעת הרמב"ם (הלכות שלוחין ושותפין פרק ד הלכה א) ושו"ע (ח"מ סימן קעו סעיף ג) ששותפין צריכין קנין, מסתבר דמצד החיוביות שיש לזבולון שיהיה לו חלק בלימוד התורה ושכרו, גמר ומקניא ליששכר חלק במה שיריוהו, ויששכר שיש לו חלק גדול ללימוד התורה, גמר ומקנה חלק בשכר לימודו, שלכן אין להם צורך לקנין. ואף אין צריך לכתוב הסכם זה, דלא ניתנו שטר וסודי אלא לשקר, ובפרט בנידון דידן שכל התנאי הוא לענין שכר מצוה שהוא דבר השייך רק להשי"ת, שרק הוא הנותן שכר. עיי"ש.

אמנם נהגו לכתוב הסכם כדי למנוע מחלוקת בעתיד (וכן סבר האג"מ שם). עיינ בזה הנהגת החזו"א (קובץ אגרות חלק א אגרת מז), וכן סידר נוסח לזה מרן הרב שך צ"ל (עיינ בזה במכתבים ומאמרים חלק ג דף עה), וכן התפרסם נוסח הסכם שיששכר וזבולון שערך רבי איסר זלמן מלצר צ"ל להגאון רבי ישראל יעקב פישר צ"ל בהיותו בחור. אמנם עיינ בהקדמת לספר **אבן האזל** (חלק קנין) שכתב (לגבי ההסכם שיששכר וזבולון שלו), 'גדברנו שיהיה לו חלק יחד עמדי בזכות ספרי כזבולון עם שיששכר וכעזריה עם שמעון'. עיי"ש (והיינו שלא 'כתבו' רק 'דיברו'). ובשו"ת **מנחת שלמה** (להגרש"א זצ"ל - חלק ב סוף סימן צז) כתב וז"ל: 'ברור הדבר שזה דבר גדול ונשגב מי שזוכה ליתן את המעשר שלו לת"ח עניים או לשיבה, אף אם זה לבניה וריהוט, אולם חלק המעשר נחשב כביכול כאילו זה שייך לעניים, ואין זה שלו. והענין של שיששכר וזבולון באופן שהתמיכה היא שגורמת לו להרבות בלמוד תורה הוא עסק נוסף, ומותר לכבדו על כך אפילו יותר מחומשו, אשר שניהם מרויחים היתב, כי גם שכרו של הלומד אינו נגרע בגלל זה, ושכרות לומד התורה מושתתת לשניהם באופן שווה, ונחשב כאילו הוא לומד בעצמו, והשכר הוא בשלמות לשניהם' (עיינ לעיל במה שכתבנו מהאגרות משה שג"כ סובר שאפשר לתת יותר מחומש לזה, ועיינ לעיל במה שדנו מהפוסקים אם זה מגרע השכר מהלומד, ועיינ לעיל שהבאנו צד כזה שזה לא שייך לשכר של הלומד אלא שנחשב שהתומך לומד בעצמו, ודו"ק), אך יש **אומרים שההסכם צריך להיות מותנה מראש, וגם רבים נוהגים שב' הצדדים חותמים על ההסכם בכתב, אבל אין זה כ"כ לעיכובא**. עיי"ש.

ב) ראוי לעשות ההסכם לפחות זמן שיוכל התלמיד חכם באותו זמן להתחכם בלימוד תורה, דהיינו לכל הפחות לשנה. ועיינ בשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק ד סימן לו) שמדברי הגמ' (כתובות סב:) משמע שבכדי שיוכל הת"ח להתחכם בעיניו לכל הפחות ג' שנים, שכן אמר רב אדא בר אבהו אמר רב שהתלמידים יוצאין לת"ת שלא ברשות נשותיהם ב' וג' שנים (א"ע"פ שיש להם שעבוד לנשותיהם במצוות עונה), מטעם דשנה אחת הוא זמן שלא מצוי שיתגדלו ויתחכמו בתורה, אלא דמ"מ כיון שלא מצוי בפירוש כן לענין הסכם שיששכר וזבולון, לפיכך גם אם מסכם עמו לשנה מהני, אלא שלכתחילה ישתדל להשיג מי שישכר עמו לג' שנים, שזה השיעור שמצינו בחז"ל לענין התחכמות והתגדלות בתורה. אבל אם קשה למצוא יעשה שזתפות גם לשנה, אבל לא יעשה שזתפות לפחות משנה משום שאז ודאי לא יהיה לו מנוחה יותר בשביל זה. עיי"ש. ובקובץ **אגרות** (להחזו"א סימן מז) מבואר שעשה נוסח שטר הסכם בין שיששכר לזבולון למשך שנה אחת. עיי"ש.

וזאת יש לדעת, כי יש עוד הרבה יותר לכתוב בנושא זה, וכבר היו ת"ח שכתבו חיבורים שלמים בענין הסכם זה, ורק באתי לכתוב בעיקרי הנושא, אמנם יודע אני שיש הרבה נקודות שלא נגעתי בהם עדיין, ועוד חזון למועד בעזרת ה'.

כה דברי ידידך עוז, המכיר לך טובה מעומק לב, ואסיים בברכת הדיוט שהקב"ה ימשיך להשפיע עליך ועל כל הנלווים אליך ברכה ושלום ברוחניות ובגשמיות, ושתמשיך להיות נמנה עם אלו שעליהם נאמר 'וכל מי שעוסקים בצרכי ציבור באמונה - הקב"ה ישלם שכרם' וכו'.

הכו"ח

זאב יהודה סטארק

המדבר שלא הוצרכו לעבוד לפרנסתם, לא בשדות וכרמים וכדומה, אבל לא משבאו לארץ. ולכן עשו בשביל זה יששכר וזבולון, שזתפות שיששכר שהיה נכשו חשקה בתורה ביותר יעסוק רק בתורה, וזבולון יעסוק בפרנסה, שהוא בכל עבודת שתי הנחלות של יששכר ושל זבולון, וגם בפרקמטיא, משום שלא היו הרבה שדות וכרמים בנחלתו, ושיחלקו שווה בשווה בהשכר שיש לשניהם, בין בשכר השמשי שבא ממעשיו דבולון, ובין בשכר לימוד התורה כל הימים שבא מיששכר, כדי שיששכר שלומד תורה יהיה בכוחו ללמוד כל התורה כולה שבכתב ושבשל פה בכמותה ובאיכותה ובעמקותה, שע"י שניהם שייך שתתקיים המצווה דלימוד וידעת כל התורה ע"י שנים, אחד משבט יששכר ואחד משבט זבולון, וא"כ נמצא שהוא מצווה אחת שנעשה בין תריויהו אינשי, דישישכר ודזבולון. שלכן ליכא לתריויהו אלא שכר דקיום מצוות לימוד וידעת כל התורה שהוא מצווה אחת, אבל הגדולה ביותר ושכרה מרובה ביותר, וחולקים בין שניהם מחצה ליששכר ומחצה לזבולון וכו'.

אמנם לא נפטר זבולון ממצוות הלימוד בזמן שאינו עוסק בפרקמטיא, וגם כבר נח ממלאכתו ומעסקיו שיש לו פנאי ללמוד, אלא ישתדל שיהיה לו פנאי ללמוד איזה זמן בכל יום. (ויודע כבר שאחד הגבירים הגדולים בא פעם לאחד מגדולי הדור ושאל אותו: למי יהיה עולם הבא יותר גדול, דהיינו - אתה מחזיק את הדור בהנהגה וכו', ואני בממוני, ולמי יהיה עולם הבא יותר גדול? ואמר אותו גדול, בעולם הבא אינני יודע מה יהיה, לא הייתי שם. אבל כאן לי יש עולם הזה, ולך אין, 'מרבה נכסים מרבה דאגה', אבל אדם שזוכה לשבת וללמוד, הוא זה שמתענג).

וגם ברור ופשוט שאין דין הסכם שיששכר וזבולון מדין צדקה, ואף ת"ח שאינו עניי אפשר לעשות עמו הסכם זה, והוכיח כן, דוכי שבט יששכר היו עניים, והיה גם לשבט יששכר היה חלק בא"י וחלק נחלה כמו זבולון וכל השבטים, ולא היו עניים, וע"כ שזבולון פרנסם לא מתורת צדקה, אלא הרי זה ענין שזתפות ממש. וכתב דלכן לא הזכירו הטור והרמ"א דין זה בהלכות צדקה אלא בהלכות תלמוד תורה. ומשום הכי גם רשאי ליתן יותר מחומשו, אף שבדין צדקה אינו יכול ליתן יותר מחומשו, וגם רשאי ליתן הכל לת"ח אחד, אף שבדין צדקה אין ליתן הכל לעני אחד. וכתב עוד דמסתבר דאף מי שיש לו נכסים רבים ויכול לעסוק בהן ולהרויח בהן כמו שאר אינשי, ואירע שמחמת חשקו בלימוד התורה אינו רוצה להתעסק בנכסיו אלא ללמוד תורה ולהתפרנס מן הצדקה, דאין מחויבין ליתן לו, אלא ימכור תחילה מה שיש לו ויתפרנס מזה, ואחר שיכלו המעות יהיה רשאי ליטול מן הצדקה, שהרי אז הוא ממש עני, אף שהוא גרם לזה. אך לענין הסכם שיששכר וזבולון רשאי לעשות הסכם זה אף קודם שמוכר מה שיש לו, שהרי דמי פרועו הם על מה שקנה זבולון בקנין שיששכר לומד התורה, ולא בכלל צדקה.

אמנם כתב בדעת הרמב"ם שאפשר שסובר דהסכם שיששכר וזבולון הוא מפרטי מצות צדקה, דלזון ולפרנס ת"ח באופן שעל ידי זה יוכל ללמוד הוא קודם לשאר עניים, (עיינ ברמב"ם מתנות עניים פרק ח הלכה יח), ומשום הכי השמיט הרמב"ם דין הסכם שיששכר וזבולון, ובפרט לפי מה דסבירא (עיינ ברמב"ם הלכות ת"ת פרק א) שמצות תלמוד תורה יש בה גם **מצות ידיעת התורה**, וזה ודאי לא שייך לומר במי שעושה הסכם שיששכר וזבולון, דאף אי נימא שיש לו שכר לימוד תורה, מ"מ אין לו מצות ידיעת התורה שהרי אינו יודע. אלא דלדינא כתב דטעם הרמב"ם צ"ע. עיי"ש.

אם עשיית ההסכם מגרע משכר הלומד תורה

עיינ ברבינו ירוחם (שהבאנו דבריו לעיל) שכתב שהסכם שיששכר וזבולון מהני רק קודם שלומד תורה, והוסיף דאם עשה ההסכם אחר שלמד תורה, אע"פ שלא מהני ההסכם, **'מסתברא שהעוסק אבד שכרו שכבר ביטל חלקו'**. ומשמע דיסוד ההסכם שיששכר מוותר חצי מחלקו, ודו"ק. אמנם ידיעתי דברי האור החיים הקדוש (פרשת כ"תאש עה"פ זה יתנו) שנקט שאין נגרע משכר הלומד.

ועיינ עוד בספר כתר ראש (להג"ר מוואלאזין זצ"ל - מהדו"ח אות סד) שכתב וז"ל: 'שאלו לרבינו ע"ד קבלת שכר מתלמודו לחלק כיששכר וזבולון, שנראה בהשקפה ראשונה שלומד רק לשכר, ואמר, מותר. ואדרבה אם עינו צר ליתן חלק מלימודו לאחר, נראה מזה שרצונו לקבל שכר לעצמו, ולמעט רצון בוראו מפני רצונו, אבל צריך שיהיה מטרת חפצו ומגמתו רק שיעשה רצון הבורא ית"ש ומינה יתקלס עילאה, שאם לא יקבל פרס ילמד רק חצי היום, וכשיקבל פרס ילמוד כל היום ויהיה נחת רוח להקב"ה על ידו מיום שלם, ולמחזיקי התורה יהיה שוה בעיניהם אם הוא עובד או אחר עובד, רק שיעשה נחת רוח לפני הקב"ה ביותר'. עיי"ש.

ורואים כמה דברים מדברי הכתר ראש האלו, והוא, שהשזתפות של יששכר וזבולון הוא דבר שאפשר לעשות אותו לכתחילה, ועל אף שזה מגרע מהשכר של העוסק בתורה, אמנם אדרבה, בזה שהוא מראה שלא איכפת לו לתת שכר לאחר, אלא שרוצה ללמוד יותר מחמת שזתפות זו, ממילא עושה יותר לרצון הקב"ה, דהיינו שעשיו הוא יכול ללמוד יותר, וגם הוא נותן לשכר להעוסק בפרנסתו, משא"כ אם לא היה רוצה לעשות השזתפות - היה לומד פחות, וגם ההוא שעוסק בפרנסתו לא היה מקבל שכר, וגם אלו שעובדים ולא זכו לעשות הסכם זה - צריכים לשמוח מחמת שחבריהם זוכים לפרנס הת"ח, כי זה עושה נחת רוח לפני הקב"ה, וזה העיקר, ודו"ק.

ו ועיינ עוד בנוסח ריז"ס (הובא בכתר ראש שם על הדף) שכתב, וכן בחידושים יהיה שוה בעיניו מה שמחשד בעצמו או שחידשו חבריו רק שימח שיצא הדבר לאור. עיי"ש.
ז. וכבר דנו הפוסקים בענייני 'מכירת עבירות', עיינ בזה בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קנא) ושו"ת מחנה חיים (ח"מ חלק ב סימן כ), במה שכתבו לדחות קנין זה. עיי"ש.